

SEJARAH PENYELIDIKAN DAN PENEMUAN GENDANG GANGSA DI LAOS

*(HISTORICAL RESEARCH AND FINDINGS OF THE BRONZE
DRUM IN LAOS)*

Adnan Jusoh

Abstrak

Artikel ini menfokuskan tentang penemuan gendang gangsa iaitu sejenis objek tinggalan kebudayaan masyarakat pada Zaman Logam. Gendang gangsa diperbuat daripada beberapa komponen logam ini telah dijumpai di beberapa lokasi di Asia Tenggara dan China dengan paparan motif hiasan dalam pelbagai bentuk dan variasi. Objektif artikel ini adalah untuk memaparkan perkembangan sejarah penyelidikan dan penemuan gendang gangsa di negara Laos sehingga tahun 2014. Ini adalah disebabkan maklumat tentang gendang gangsa di Laos kurang diketahui khususnya dalam kalangan orang awam disebabkan kekurangan maklumat. Dalam usaha untuk menyiapkan tulisan ini, pembacaan dan rujukan telah dilakukan khususnya beberapa buku dan artikel yang berkaitan dengan gendang gangsa di Asia Tenggara dan China. Hasil kajian menunjukkan bahawa masyarakat Laos juga mengamalkan tradisi penggunaan gendang gangsa dalam sosiobudaya mereka dan dipercayai ia bermula semenjak kemunculan dan penyebaran kebudayaan Dongson lagi. Penemuan gendang gangsa di Laos melibatkan semua klasifikasi seperti yang diperkenalkan oleh Franz Heger sejak 1902, namun demikian majoritinya adalah gendang gangsa daripada jenis Heger III. Secara keseluruhannya, penemuan gendang gangsa di Laos amat penting dalam menjelaskan perkembangan sosiobudaya masyarakat Laos semenjak dari Zaman Logam dan kaitannya dengan kemunculan kebudayaan Dongson di Vietnam. Dengan adanya tulisan ini diharapkan dapat menjelaskan tentang perkembangan sejarah penyelidikan dan penemuan gendang gangsa di Laos semenjak dari zaman awal sehingga kini.

Kata kunci: Zaman Logam, klasifikasi, motif, sosiobudaya, gendang gangsa

Abstract

This article focuses on the finding of bronze drum, an object originated from the Bronze Age. The bronze drum was made from a few component of bronze and was found at some locations in South East Asia and China, with a variety of designs and variations. The objective of this article is to highlight the development of historical research and findings of the bronze drum in Laos until 2014. This is because the information on the bronze drum in Laos, by the public, is limited due to the lack of information. In the effort to complete this article, readings and references are done especially from the relevant books and articles on the bronze drum in South East Asia and China. The research shows that the Laotian society adopts a tradition on the usage of the bronze drum in their society which is believed to begin during the emergence and spread of Dongson culture. The findings of bronze drum in

Laos involved all classifications as introduced by Franz Heger in 1902 and the majority are of Heger III type. In conclusion, the findings of the bronze drum in Laos are important in the study of the socio-cultural developments of the Laotian society since the Bronze Age and its relations to the emergence of the Dongson culture in Vietnam. The article hopes to highlight the development of historical research and findings of the bronze drum in Laos since the ancient time up to the present.

Keywords: *Bronze Age, classification, motifs, socioculture, bronze drum*

PENGENALAN

Salah satu peninggalan masyarakat Zaman Logam di Asia Tenggara yang popular dan menarik ialah gendang gangsa. Dari segi kronologinya, ia adalah sebahagian daripada kebudayaan Zaman Prasejarah dengan urutan awalnya adalah Zaman Paleolitik, Mesolitik/Hoabianh dan Neolitik sebelum ia diikuti dengan Zaman Logam. Sementara itu, Zaman Logam pula terdiri daripada dua zaman iaitu Zaman Gangsa dan Zaman Besi berdasarkan penemuan pelbagai jenis artifak yang dihasilkan di beberapa tapak di Asia Tenggara. Gendang gangsa dihasilkan daripada campuran beberapa jenis logam seperti tembaga, timah, plumbum, zink, besi dan nikel. Gendang gangsa tersebar dengan meluas di beberapa buah negara di Asia Tenggara dan juga China. Malahan gendang gangsa juga telah dicetak semula dalam bentuk yang baru oleh beberapa komuniti untuk digunakan dalam kehidupan seharian mereka. Antaranya ialah gendang Pejeng (Bali) dan gendang Moko (Alor), Indonesia dengan fungsinya yang sama dengan fungsi gendang gangsa yang tersebar di Asia Tenggara.

Salah sebuah negara yang ditemui gendang gangsa di Asia Tenggara ialah Laos. Secara amnya, negara Laos boleh dikatakan agak kurang dikenali jika dibandingkan dengan negara lain di Asia Tenggara. Walaupun rekod tentang penemuan gendang gangsa di Laos agak jarang dibincangkan, namun tidak dinafikan bahawa kajian oleh beberapa orang sarjana menunjukkan objek ini juga tersebar dan digunakan oleh sebahagian masyarakat terutamanya yang mendiami kawasan pedalaman di beberapa bahagian negara Laos. Lebih menarik lagi penemuan gendang gangsa di Laos melibatkan semua klasifikasi seperti yang diperkenalkan oleh Franz Heger pada tahun 1902. Secara tidak langsung penemuan tersebut juga menunjukkan bahawa Laos juga pernah menerima pengaruh kebudayaan Zaman Logam sebagaimana negara lain di Asia Tenggara.

LATAR BELAKANG

Republik Demokratik Rakyat Laos adalah sebuah negara yang terletak di bahagian tengah daratan tanah besar Asia Tenggara. Dari segi kedudukannya, Laos disempadani dengan negara Myanmar (Burma) di sebelah barat laut, China di sebelah utara, Vietnam di sebelah timur, Kemboja di sebelah selatan dan Thailand di sebelah barat (Grant Evans 2000). Sejak dari abad ke-14 hingga abad ke-18, negara ini disebut juga dengan nama 'Lan Xang' yang bermaksud 'Negara Seribu Gajah'. Dari segi lokasinya, Laos berada di longitud 17° 58' Utara dan latitud 102° 36' Timur dengan anggaran keluasan negara ini adalah sekitar 236,800 km persegi.

Mengikut bancian pada tahun 1985, jumlah penduduk Laos adalah seramai 3.57 juta orang dan pada tahun 1991 jumlah ini telah meningkat kepada 4.25 juta orang. Bagaimanapun menurut bancian yang dikeluarkan pada tahun 2005, jumlah penduduk Laos telah meningkat naik seramai 6,217,141 juta orang dengan purata pertambahan penduduk kira-kira 2.6% hingga 3.0% setahun (Boike Rehbein 2007). Kadar kelahiran rakyatnya adalah sebanyak 35.99% setahun, manakala kadar kematian pula adalah 11.83% setahun. Asal usul etnik Laos dipercayai daripada keturunan Ai Lao yang dipercayai berasal daripada sub-etnik Tai-Kadai (Li Fuqiang 2014). Dalam catatan rekod Dinasti Han dan Vietnam, etnik Ai Lao ini kemudiannya bermigrasi dari Yunnan, China ke kawasan selatan dan seterusnya mereka menetap di Laos sekarang.

Populasi Laos terdiri daripada pelbagai etnik, namun pecahan etnik yang paling utama adalah empat (4) etnik besar yang utama iaitu etnik Lao-Tai, Mon Khmer, Sino Tibet dan Miao-Yao. Etnik Lao-Tai yang menjadi etnik utama pula terdiri daripada Lao Loum, Lao Theung dan Lao Soung. Lao Loum yang mendiami kawasan tanah rendah atau dataran dengan populasi mencapai 68%. Etnik Lao Loum mendiami kawasan tanah rendah dan berjiran dengan beberapa sub-etnik lain seperti etnik Phuan, Leu, T'ai Dum (Black Thai), T'ai Deng (Red Thai), T'ai Khao (White Thai), T'ai Meuy, T'ai Neua dan T'ai Nyee. Sementara Lao Theung yang mendiami kawasan tanah tinggi atau kawasan yang ketinggian melebihi 700 meter dari aras laut dengan populasi sebanyak 22%. Etnik ini hidup bersama dengan 36 sub-etnik lain lagi iaitu Khamu, Samaed, Bid, Phong, Puak, Yru, Phoony, Kaseng, Doy, Phai, Makong, Katang, Pakoh, Lawain, Lawae, Nyahern, Trui, Soo, Sapuan, Sok, Trew, Talliang, Taoy, Aluck, Kato, Yae, Suay, Cheng, Darkkung, Lawee, Lawuck, Oy, Taongleung, Kado, Thin dan Sarmatao (Li Fuqiang 2014). Manakala Lao Soung pula yang mendiami kawasan pergunungan membentuk kira-kira 9%. Bersama mereka termasuk 20 sub-etnik seperti Hmong Khao (White Miao), Hmong Lai (Striped Miao), Hmong Dum (Black Miao), Yao, Laentaen, Korpana, Korsida, Kormoochee, Korpoolee, Korpheh, Korphoosang, Korphooyord, Kormootern, Korcheecharm, Kongsard, Hayee, Lahu, Mooserdum (Black Mooser), Mooserkhao (White Mooser) dan Kui. Sementara etnik minoriti yang lain pula diwakili oleh etnik Vietnam dan China kira-kira 1% (Li Fuqiang 2014). Majoriti penduduk Laos adalah beragama Buddha daripada aliran Theravada, namun demikian terdapat juga sebilangan penduduknya yang masih mengamalkan kepercayaan animisme terutama etnik yang mendiami kawasan pedalaman. Bahasa pertuturan utama Laos adalah bahasa Laos, namun bahasa lain juga turut digunakan seperti bahasa Perancis, Inggeris dan juga pelbagai bahasa etnik yang tinggal di Laos. Ibu kota dan kota yang terbesar di Laos adalah Vientiane, manakala bandar lain adalah seperti Luang Prabang, Savannkhet dan Pakse.

Sejarah awal Laos dikatakan di dominasi oleh kerajaan Nanzhao yang kemudiannya diteruskan hingga abad ke-14 oleh pemerintahan tempatan iaitu kerajaan Lan Xang. Pemerintahan kerajaan awal ini berlangsung hingga abad ke-18 apabila Thailand kemudiannya menguasai kerajaan tersebut. Pada abad ke-19, iaitu kira-kira pada tahun 1893 Perancis pula datang dan menguasai Laos dan menggabungkannya ke dalam Indochina. Setelah tamat Perang Dunia II (1942 hingga 1945), negara ini mengisytiharkan kemerdekaan pada tahun 1949 dengan nama kerajaan Laos di bawah pemerintahan Raja Sisavang Vong. Walau bagaimanapun wujud konflik politik di negara jirannya iaitu Vietnam telah memberi kesan secara langsung kepada kestabilan Laos dalam menghadapi gelombang Perang Indochina Kedua yang lebih besar. Perkembangan ini telah menjadi faktor yang membawa kepada ketidakstabilan rantau tersebut hingga turut menjurus berlakunya perang saudara, malahan beberapa kali juga berlakunya rampasan kuasa di Laos.

Pada tahun 1975, parti komunis Pahthet Lao yang disokong oleh Rusia dan komunis Vietnam berjaya menggulingkan pemerintahan Laos iaitu Raja Savang Vatthana yang disokong oleh Amerika Syarikat dan Perancis. Setelah menguasai negara ini, kerajaan baru yang berfahaman sosialis ini telah menukarkan nama Laos kepada Republik Rakyat Laos sebagaimana yang masih berdiri hingga saat ini. Kerajaan Laos kemudiannya mengubah polisi dengan mempererat hubungannya dengan Vietnam dan mengendurkan larangan ekonominya pada akhir dekad 1980-an. Pada tahun 1997, Laos diterima menjadi anggota ASEAN setelah lama tersisih daripada jiran-jirannya. Dari sudut geografi, Laos beriklim tropika dan dipengaruhi oleh angin monsun. Musim tengkujuh di Laos berlangsung dari bulan Mei hingga November, diikuti oleh musim kemarau dari bulan Disember hingga April.

SEJARAH PENEMUAN GENDANG GANGSA DI LAOS

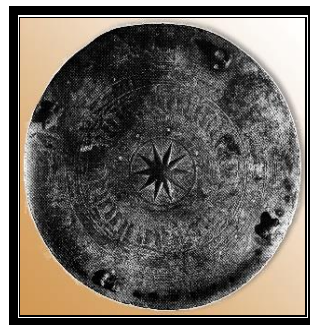
Secara umumnya, tulisan mengenai penemuan gendang gangsa di Laos adalah kurang berbanding dengan negara lain khususnya Vietnam atau China. Salah seorang sarjana yang pernah membincangkan tentang penemuan gendang gangsa di Laos ialah Bernet Kempers dalam bukunya yang bertajuk *Kettledrums of Southeast Asia* yang diterbitkan dalam tahun 1988. Selain itu, Nitta Eiji yang menulis tentang penemuan gendang gangsa Heger I di dalam artikelnya yang bertajuk '*Heger I type drum from Don Sane, Champassac, Laos and the Mekong transportation*' dan diterbitkan dalam tahun 1995. Sebuah lagi tulisan beliau ialah kertas kerja yang bertajuk "*The Mekong Basin toward society based*

on Heger I drums and Bronze Halberds. *Excavation of Dai Trach: A Bronze Age settlement site in the Red River Plain*” dan dibentangkan *The 7th Congress Indo Pacific Academia Sinica, Taipei, Taiman, R.O.C.* pada 5-9 September 2002. Dalam kedua-dua tulisan tersebut Niita Eiji telah membincangkan beberapa penemuan gendang gangsa khususnya daripada jenis Heger I di Laos dan beberapa tapak di Sungai Mekong (Niita Eiji 2002). Dalam konteks penyelidikan arkeologi, penemuan artifak yang diperbuat daripada gangsa khususnya gendang gangsa di Laos mempunyai signifikannya yang tersendiri. Ini kerana penemuan gendang gangsa di Laos seolah-olah menjelaskan bahawa wujudnya tradisi penggunaan objek ini yang turut diamalkan oleh sebahagian masyarakat yang terdapat di Laos. Walau bagaimanapun, berdasarkan catatan dalam rekod awal jelas menunjukkan bahawa jumlah penemuan gendang gangsa di Laos adalah tidak begitu banyak jika dibandingkan dengan penemuan di China, Vietnam dan Burma.

Selain itu, berdasarkan rekod penemuan gendang gangsa di Laos khususnya yang dilakukan oleh beberapa orang penyelidik Barat dan Jepun, kebiasaannya nama gendang gangsa di Laos adalah mengikut lokasi di mana ia ditemui. Contohnya ialah Gendang Laos atau dikenali juga dengan Gendang Ubon, Gendang Nelson dan beberapa buah lagi gendang gangsa yang lain seperti Gendang Phonsavan, Gendang Phon Ngam dan Gendang Sane Island (Niita Eiji 2002). Menurut Bernet Kempers sesetengah daripada gendang gangsa yang dipamerkan di beberapa buah muzium di Eropah dipercayai asal-usul gendang ini ditemui di tanah besar Asia khususnya di Vietnam dan Laos (Bernet Kempers 1988). Berikut adalah beberapa buah gendang gangsa yang dijumpai di Laos seperti mana yang dilaporkan oleh beberapa penyelidik Barat dalam tulisan mereka, antaranya ialah Bernet Kempers (1988) dan Niita Eiji (2002).

Gendang Vienna

Timpanum Gendang Brussels

Laos

Gendang Stockholm

Gendang Moulie

Gendang Vienna

Rajah 1. Gendang gangsa yang ditemui di Laos

Sumber: Bernet Kempers 1988

Semenjak beberapa dekad yang lalu, sebanyak lapan (8) buah gendang gangsa dari jenis Heger I telah ditemui di beberapa kawasan di Laos (Bernet Kempers 1988). Secara umumnya, kebanyakan penemuan gendang gangsa tersebut adalah tertumpu di kawasan selatan Laos. Namun demikian sesuatu yang agak menarik untuk diperhatikan di sini ialah daripada lapan (8) buah gendang gangsa yang ditemui tersebut, ia boleh dibahagikan kepada dua (2) bahagian berdasarkan kepada kawasan pentadbiran hari ini iaitu Wilayah Savannakhet dan Champasak.

Jadual 1. Rekod awal penemuan gendang gangsa di Laos

Bil.	Wilayah	Nama/lokasi penemuan gendang gangsa	Jumlah
1	Wilayah Savannakhet	1. Dua (2) buah dari Ban Houay Hua Xan 2. Gendang Phonsavan (1974) 3. Gendang Phon Ngam (1996)	4
2	Wilayah Champasak	1. Gendang Laos atau Gendang Ubon 2. Gendang Nelson 3. Gendang Sane Island 4. Sebuah gendang gangsa yang ditemui di Champasak dan dipamerkan di Muzium Wilayah di Pakse	4
Jumlah keseluruhan penemuan			8

Sebanyak empat (4) buah gendang gangsa ditemui di Wilayah Savannakhet, Laos iaitu dua (2) buah dari Ban Houay Hua Xang dan masing-masing sebuah dari Pongsavan dan Phon Ngam. Sebanyak dua (2) buah gendang gangsa ditemui di Ban Houay Hua Xang, iaitu kira-kira 40 km ke utara Savannakhet. Kedua-dua buah gendang gangsa tersebut ditemui berada di tebing sungai yang runtuh akibat daripada hakisan yang berlaku. Kedua-dua buah gendang ini kemudiannya didaftarkan di Muzium Sejarah Hanoi, walau bagaimanapun gendang ini kemudiannya didapati hilang dan ia tidak dapat dikesan lagi sehingga hari ini. Gendang Phonsavan namanya adalah berdasarkan kepada nama kampung di mana gendang gangsa tersebut telah ditemui pada tahun 1974 di tebing Sungai Houay Longkong iaitu kira-kira 2 km ke selatan Wilayah Savannakhet. Lokasi penemuan gendang gangsa ini berada kira-kira 100 meter dari muara pertemuan Sungai Mekong dan Sungai Houay Longkong. Struktur fizikal gendang gangsa ini masih lagi berada dalam keadaan yang elok dan sempurna. Sementara itu saiz atau ukuran bidang pukul gendang gangsa ini ialah 70 sm diameter lebar dan 56 sm tinggi. Selain Gendang Phonsavan, sebuah lagi gendang gangsa ditemui di Wilayah Savannakhet ialah Gendang Phon Ngam (Niita Eiji 2002). Nama gendang gangsa ini adalah berdasarkan kepada nama sebuah tokong di mana gendang gangsa tersebut telah disimpan. Menurut cerita asalnya Gendang Phon Ngam ini ditemui secara tidak sengaja iaitu sewaktu kerja-kerja penggalian sebuah kubur bayi di Ban Na pada tahun 1996. Berdasarkan kepada maklumat penduduk setempat, Gendang Phon Ngam telah ditemui dalam keadaan ditelangkupkan pada kedalaman 60-70 sm daripada permukaan tanah asal.

Sementara di Wilayah Champasak, Laos pula ditemui sebanyak empat (4) buah gendang gangsa. Gendang gangsa tersebut dikenali sebagai Gendang Laos atau Gendang Ubon, Gendang Nelson dan masing-masing sebuah dari Provincial Museum dan San Island (Niita Eiji 2002). Gendang utama yang ditemui di Wilayah Champasak adalah Gendang Laos. Gendang gangsa ini juga kadang-kala dikenali juga dengan nama Gendang Ubon. Gendang gangsa ini ditemui di dalam kawasan bendang atau sawah padi berdekatan dengan jalan raya dari Pakse, Laos ke Ubon, Thailand. Dari segi status kegunaan, Gendang Laos sekarang dipamerkan di Muzium Nasional, Phnom Penh, Vietnam. Selain Gendang Laos, di Wilayah Champasak turut ditemui ialah Gendang Nelson. Gendang gangsa ini diberi nama adalah berdasarkan kepada nama pemiliknya yang tinggal di Pakse. Walau bagaimanapun setakat ini lokasi atau tempat penemuan Gendang Nelson masih tidak diketahui kerana tiada data diperolehi. Gendang ketiga yang ditemui di Wilayah Champasak ialah Gendang Sane Island (Niita Eiji 1995). Gendang gangsa ini ditemui pada Julai 1990 di tebing sebuah sungai dalam daerah Khong, Wilayah Champasak. Dari segi fizikal, gendang gangsa ini merupakan gendang yang terbesar sekali berbanding dengan gendang yang sama jenisnya yang ditemui di Laos. Ukuran diameter bahagian dasarnya ialah 101 sm dan 97 sm di bahagian bahu. Walau bagaimanapun, gendang gangsa ini ada sedikit kecacatannya kerana bahagian bidang pukulnya telah pun hilang. Berdasarkan kepada lakaran motif dan pola hiasan pada gendang gangsa tersebut, Per Sorenson telah mengklasifikasikannya sebagai jenis A-1 dan pentarikhan yang diperolehi adalah sekitar 300 B.C (Sorensen 1976). Sebuah lagi gendang gangsa yang ditemui di Wilayah Champasak ada dipamerkan di Muzium Wilayah di Pakse. Walau bagaimanapun, lokasi

atau tapak penemuan gendang gangsa ini tidak diketahui tetapi ia pernah disimpan di tokong Vat Thong, bandar Champasak selama beberapa tahun sebelum ia dipindahkan ke Muzium Wilayah pada tahun 1996. Seperti gendang Heger I yang lain, gendang gangsa ini juga mempunyai dekorasi ukiran patung empat (4) ekor katak yang dipaparkan di atas timpanumnya (Adnan Jusoh et al. 2011).

REKOD TERKINI GENDANG GANGSA DI LAOS

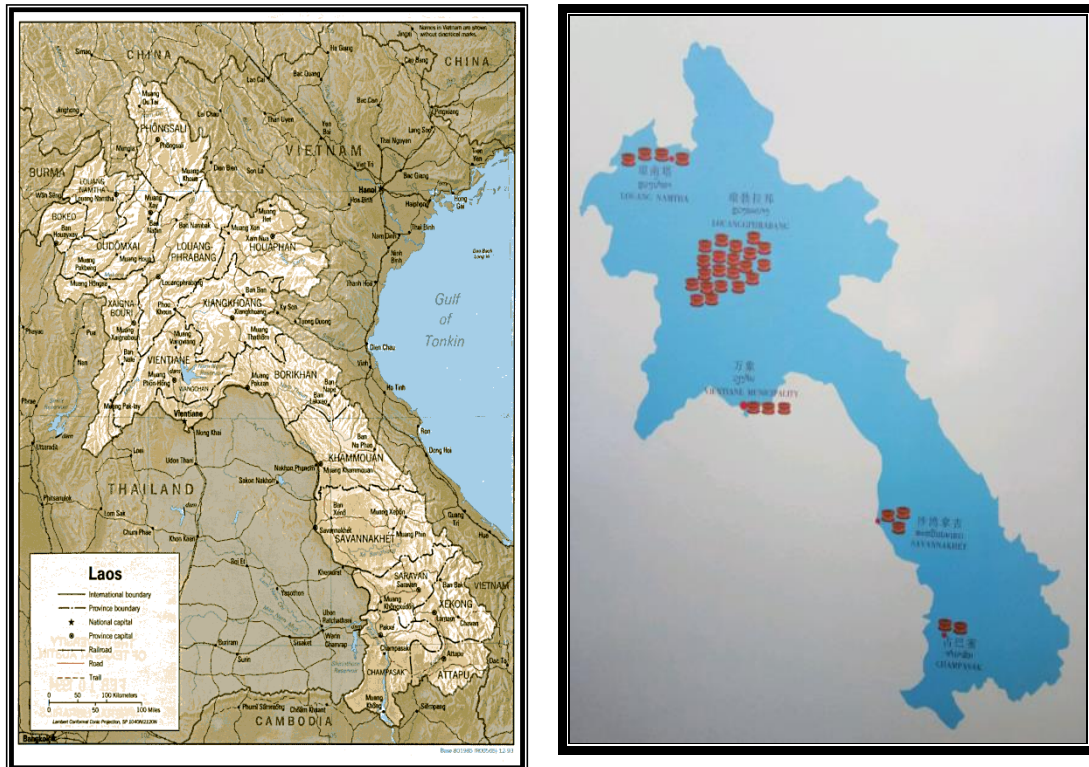
Menurut Li Fuqiang, kira-kira 1000 buah gendang gangsa telah ditemui di seluruh Laos sekitar tahun 1980-an dan 1990-an. Malahan sebanyak kira-kira 600 buah gendang gangsa sahaja ditemui di wilayah Namtha. Walau bagaimanapun kebanyakan gendang gangsa tersebut didapati telah hilang dalam tempoh yang amat singkat. Berdasarkan angka tidak rasmi setakat ini kira-kira hanya terdapat sekitar 300 buah gendang gangsa sahaja di wilayah Namtha (Li Fuqiang 2014). Memandangkan gendang gangsa merupakan objek yang penting dan masih digunakan oleh beberapa komuniti atau etnik di Laos, secara tidak langsung terdapat penemuan baru berdasarkan hasil kajian oleh beberapa orang penyelidik. Misalnya, kajian dan inventori berkaitan dengan gendang gangsa telah dilakukan oleh seorang penyelidik dari *Centre for ethnic studies, Guangxi University for Nationalities, Guangxi, China* iaitu Profesor Li Fuqiang pada tahun 2014 untuk mendokumentasikan semua gendang gangsa yang terdapat di Laos. Hasil kajian beliau telah dimuatkan dalam sebuah buku yang bertajuk '*Bronze drum of China-Southeast Asia (Laos Volume)*'. Berdasarkan kajian yang dilakukan oleh Prof Li Fuqiang, jumpaan gendang gangsa di Laos terdiri daripada kategori gendang gangsa dari jenis Heger 1, Heger II, Heger III dan Heger IV.

Menurut Li Fuqiang lagi, jumlah gendang gangsa yang terkumpul di Muzium Laos dan Muzium Luang Prabang adalah sebanyak 63 buah, 6 buah gendang di Muzium Savanakheth, 3 buah di Muzium Sejarah Champasak, 3 buah di Muzium Namtha dan 6 buah di Muzium National Laos. Ini menjadikan jumlah keseluruhan gendang gangsa yang ditemui di seluruh Laos adalah sebanyak 81 buah (Li Fuqiang 2014). Antara kawasan yang ditemui gendang gangsa di Laos ialah Louang Namtha, Louang Phrabang, Vientiane Municipality, Savannakheth dan Champasak.

Jadual 2. Butiran hasil kajian dan inventori gendang gangsa yang dilakukan oleh Li Fuqiang (2014)

Bil	Klasifikasi	Jumlah (Buah)
1	Gendang gangsa Heger I	6
2	Gendang gangsa Heger II	5
3	Gendang gangsa Heger III	69
4	Gendang gangsa Heger IV	1
	Jumlah	81

Secara umumnya, taburan penemuan gendang gangsa di Laos hasil daripada kajian dan inventori yang dijalankan oleh Li Fuqiang adalah seperti yang dipaparkan dalam peta berikut;

Peta 1. Peta Laos dan taburan penemuan gendang gangsa
Sumber: Li Fuqiang 2014

Berdasarkan peta tersebut jelas menunjukkan bahawa taburan gendang gangsa yang ditemui di Laos adalah seimbang dan ditemui di semua bahagian atau kawasan. Ini menunjukkan bahawa gendang gangsa adalah objek yang penting dan telah digunakan secara menyeluruh oleh kebanyakan masyarakat yang tinggal di Laos. Namun demikian didapati majoriti penemuan gendang gangsa adalah di bahagian utara Laos. Berikut adalah beberapa buah jumpaan terkini gendang gangsa yang ditemui di Laos berdasarkan ciri-ciri klasifikasi yang dibuat oleh Franz Heger

GENDANG GANGSA HEGER I

Berdasarkan kajian yang dilakukan oleh Li Fuqiang pada tahun 2014, gendang gangsa yang ditemui di Laos daripada jenis Heger I adalah sebanyak enam (6) buah iaitu Gendang gangsa C1, Gendang gangsa LP63, Gendang gangsa S1, Gendang gangsa S2, Gendang gangsa S6 dan Gendang gangsa W201 (Li Fuqiang 2014). Sebanyak 4 buah gendang gangsa daripada jenis Heger I ditemui hasil daripada ekskavasi di wilayah Savannakhet. Tiga (3) buah dipamerkan di Muzium Savannakhet dan sebuah lagi di Muzium Luang Phrabang, Laos (Li Fuqiang 2014). Berikut adalah beberapa contoh rupa bentuk gendang gangsa daripada jenis Heger I yang ditemui di Laos.

Gendang gangsa C1

Gendang gangsa S6

Gendang gangsa LP63

Gendang gangsa S2

Rajah 2. Gendang gangsa Heger I di Laos
Sumber: Li Fuqiang 2014

GENDANG GANGSA HEGER II

Berdasarkan kajian yang dilakukan oleh Li Fuqiang pada tahun 2014, gendang gangsa yang ditemui di Laos daripada jenis Heger II adalah sebanyak lima (5) buah iaitu Gendang gangsa C3, Gendang gangsa S3, Gendang gangsa S4, Gendang gangsa S5 dan Gendang gangsa W197 (Li Fuqiang 2014). Empat (4) buah daripada gendang gangsa jenis Heger II ini ditemui hasil ekskavasi di wilayah Savannakhet dan sekarang dipamerkan di Muzium Nasional Savannakhet. Manakala sebuah lagi ditemui hasil ekskavasi di Champasak dan sekarang dipamerkan di Muzium Sejarah Champasak. Berikut adalah beberapa contoh rupa bentuk gendang gangsa daripada jenis Heger II yang ditemui di Laos (Li Fuqiang 2014).

Gendang gangsa C3

Gendang gangsa S3

Gendang gangsa S4

Gendang gangsa W197

Rajah 3. Gendang gangsa Heger II di Laos

Sumber: Li Fuqiang 2014

GENDANG GANGSA HEGERI III

Berdasarkan kajian yang dilakukan oleh Li Fuqiang pada tahun 2014, gendang gangsa yang ditemui di Laos daripada jenis Heger III adalah sebanyak 69 buah (Li Fuqiang 2014). Sebanyak 39 buah daripadanya disimpan di Luang Phrabang Palace dan sekarang dipamerkan di Muzium Luang Phrabang. Sebanyak 23 lagi sebelum ini dipamerkan di Xieng Thong Palace dan sekarang ia menjadi sebahagian koleksi Muzium Luang Phrabang. Sebanyak tiga (3) buah lagi diperolehi daripada penduduk Laos daripada etnik Khomu di wilayah Viangphoukha dan sekarang dipamerkan di Muzium Namtha. Sementara tiga (3) buah lagi ditemui hasil ekskavasi di wilayah Savannakhet dan sekarang menjadi sebahagian koleksi Muzium Nasional Laos. Manakala sebuah lagi ditemui di Champasak Palace dan sekarang juga dipamerkan di Muzium Nasional Laos (Li Fuqiang 2014). Berikut adalah senarai gendang gangsa dari jenis Heger III yang ditemui di Laos iaitu;

(Gendang gangsa C2, LP150(10), LP145(6), LP146(7), LP147(19), LP148(11), LP149(27), LP151(13), LP152(12), LP153(5), LP154(26), LP155(4), LP156(3), LP157(3), LP158(2), LP159(64), LP258(58), LP468(9), LP487/1(38), LP487/2(43), LP487/3(46), LP567(30), LP568(51), LP569(20), LP570(32), LP571(57), LP572(35), LP573(31), LP574(22), LP575(53), LP576(28), LP577(23), LP578(41), LP579, LP580(56), LP581(61), LP582(36), LP583(42), LP584(39), LP585(21), LP586(49), LP587(19), LP588(40), LP589(18), LP590(47), LP591(17), LP592(50), LP593(54), LP594(62), LP595(33), LP596(14), LP597(16), LP598(55), LP599(52), LP600(59), LP601(44), LP602(29), LP603(45), LP604(60), LP605(15), LP606(34), LP607(37), LP608(48), No. N1, No. N2, No. N3, LP198, W199 dan W200).

Nota:

Nama gendang gangsa yang dinyatakan di dalam tulisan ini adalah berdasarkan kajian dan senarai inventori yang dilakukan oleh Li Fuqiang (2014).

Sementara itu, berikut adalah beberapa contoh rupa bentuk gendang gangsa daripada jenis Heger III yang ditemui di Laos.

Gendang gangsa C2

Gendang gangsa LP146(7)

Gendang gangsa LP153(5)

Gendang gangsa LP154(6)

Gendang gangsa LP159(64)

Gendang gangsa LP155(4)

Rajah 4. Gendang gangsa Heger III di Laos
Sumber: Li Fuqiang 2014

GENDANG GANGSA HEGER IV

Berdasarkan kajian yang dilakukan oleh Li Fuqiang pada tahun 2014, gendang gangsa yang ditemui di Laos daripada jenis Heger IV adalah sebuah (1 buah) sahaja iaitu Gendang gangsa W196. Gendang gangsa ini ditemui hasil daripada ekskavasi di Luang Phrabang dan sekarang dipamerkan di Muzium Nasional Laos (Li Fuqiang 2014). Berikut adalah rupa bentuk gendang gangsa daripada jenis Heger IV yang ditemui di Laos.

Rajah 5. Gendang gangsa W196
Sumber: Li Fuqiang 2014

SIGNIFIKAN PENEMUAN GENDANG GANGSA DI LAOS

Lazimnya gendang gangsa khususnya daripada jenis Heger I dikaitkan dengan kebudayaan Dongson yang dikatakan berasal dari utara Vietnam. Dengan adanya penemuan artifak tersebut secara tidak langsung juga telah membuktikan bahawa Laos juga turut menerima pengaruh kebudayaan Dongson sebagaimana dengan jirannya yang lain (Adnan Jusoh 2016). Walau bagaimanapun, selain daripada gendang Heger I, turut ditemui di Laos adalah gendang gangsa daripada jenis Heger II dan Heger III. Ini kerana menurut Leong Sau Heng, gendang Heger II tidak banyak ditemui di tanah besar Asia melainkan di beberapa lokasi khususnya di bahagian utara Vietnam dan juga di bahagian tenggara Laos (Leong Sau Heng 2002).

Hasil kajian dan pendokumentasian yang dilakukan oleh Li Fuqiang dalam tahun 2014 mendapati majoriti penemuan gendang gangsa di Laos adalah daripada jenis Heger III (69 buah). Ia kemudian diikuti dengan gendang gangsa Heger I (6 buah) dan gendang gangsa Heger II (5 buah) dan paling sedikit ialah gendang gangsa Heger IV (sebuah). Secara tidak langsung hasil kajian yang dilakukan oleh Li Fuqiang ini juga menyokong tulisan Bernet Kempers yang menyatakan gendang gangsa daripada jenis Heger III juga ditemui di Laos. Menurut Bernet Kempers etnik Lamet dan Kammu yang mendiami kawasan perbukitan di bahagian utara Laos merupakan masyarakat yang masih menggunakan gendang gangsa di dalam kehidupan seharian mereka (Bernet Kempers 1988).

Justeru itu, timbul persoalan mengapa gendang gangsa daripada jenis Heger III banyak ditemui dan sangat popular dalam kalangan masyarakat Laos. Secara tidak langsung terdapat tiga faktor yang boleh dikaitkan dengan perkembangan ini. Pertama, penemuan ini amat jelas menunjukkan bahawa pada suatu masa dahulu masyarakat pengamal gendang gangsa di Laos ini mempunyai perkaitan dengan komuniti yang terdapat di negara Burma. Ini kerana secara umumnya, kebanyakan gendang gangsa daripada jenis Heger III sangat banyak ditemui di Burma sebelum ini berbanding dengan negara lain di Asia Tenggara (Coller 1995). Dalam buku yang bertajuk *'Kettledrums of Southeast Asia'* yang ditulis oleh Bernet Kempers dalam tahun 1988, beliau juga menyatakan bahawa terdapat kemungkinan bahawa masyarakat Laos hanya merupakan masyarakat pengguna gendang gangsa daripada jenis Heger III yang dihasilkan oleh komuniti di Burma khususnya etnik Shan dan etnik Karen. Menurut Bernet Kempers lagi, selain digunakan oleh komuniti mereka, produk yang dihasilkan juga telah digunakan oleh beberapa komuniti lain di tanah besar Asia Tenggara. Gendang Heger III di Burma dikenali dengan nama 'Gendang Karen' disebabkan ia banyak digunakan oleh etnik Karen (Marshall 1929). Selain itu, terdapat juga beberapa gendang gangsa yang dijumpai di Thai yang juga dikaitkan dengan pertalian sosiobudaya dengan etnik Laos (Matinee Jirawathana 2004). Ini kerana kedudukan etnik Shan mendiami kawasan tanah tinggi di sebelah timur laut Burma adalah sangat berhampiran dengan sempadan Burma-Laos. Tambahan pula beberapa etnik yang terdapat di Burma juga boleh ditemui di kawasan sempadan berhampiran dengan Burma-Thailand, malahan ia juga boleh ditemui di kawasan sempadan dengan Burma-Laos. Manifestasi kehidupan seharian mereka secara tidak langsung juga dipaparkan melalui

lakaran motif hiasan pada gendang gangsa khususnya berkaitan dengan sosiobudaya dan aktiviti agraria (Sylvia Fraser-Lu 1983).

Kedua, terdapat kemungkinan ia adalah disebabkan oleh persamaan sosiobudaya antara masyarakat yang berada berhampiran sempadan Burma-Laos. Secara tidak langsung wujud hubungan yang erat antara sebahagian etnik yang berada di Burma dengan Laos disebabkan oleh persamaan dalam aspek kepercayaan, pengamalan, bahasa dan tradisi pengamalan atau penggunaan gendang gangsa dalam kehidupan seharian, perayaan, upacara ritual dan sebagainya (Adnan Jusoh 2014). Menurut Bernet Kempers, terdapat beberapa etnik yang masih mengamalkan tradisi penggunaan gendang gangsa dalam kehidupan seharian mereka di Laos. Antara etnik tersebut ialah etnik Miao, Liao, Lolo, Yuch, Lamet, Khmu dan Kha yang bertaburan di seluruh Laos terutama di kawasan pedalaman di bahagian utara Laos (Bernet Kempers 1988). Tidak dinafikan bahawa sebahagian daripada etnik ini juga terdapat di negara jiran Laos umpamanya di kawasan sempadan Laos-Burma, Laos-Thailand dan Laos-Vietnam. Hal ini demikian kerana sebelum adanya sempadan antarabangsa yang memisahkan antara negara di rantau tersebut umumnya kehidupan seharian masyarakat di kawasan tersebut adalah dalam kelompok atau etnik yang sama. Namun selepas abad ke-20 kebanyakan negara di kawasan Tanah Besar Asia mendapatkan kemerdekaan dan mempunyai garis sempadan yang ditentukan menyebabkan sebahagian etnik tersebut turut terpisah. Walau bagaimanapun tradisi penggunaan gendang gangsa terus diamalkan dan diwarisi dari satu generasi ke generasi berikutnya walaupun mereka berada di negara yang berbeza.

Ketiga, sehingga kini tradisi menggunakan gendang gangsa dalam kehidupan seharian masyarakat di Laos masih diamalkan terutama dalam kalangan mereka yang mendiami kawasan utara Laos (Li Fuqiang 2014). Tambahan pula sebahagian besar masyarakat Laos yang berada di kawasan luar bandar dan kebanyakannya terlibat dengan aktiviti pertanian. Malahan ada daripada kalangan mereka yang masih mengamalkan kepercayaan animisme dan penyembahan terhadap roh nenek moyang (Adnan Jusoh 2011). Tradisi penggunaan gendang gangsa masih diamalkan oleh sebilangan etnik terutama di kawasan utara Laos, antaranya ialah etnik Khmou, Thai, Lamet, Miao dan Yao. Umumnya dalam upacara ritual didapati kebanyakan etnik tersebut masih menggunakan gendang gangsa. Misalnya, bagi etnik Khmou pula gendang gangsa dianggap simbol status dan pemilikinya adalah mereka yang mempunyai kedudukan yang tinggi dalam strata masyarakat. Selain itu, kita juga harus mengakui realiti bahawa sejarah kemunculan negara Laos pernah mengalami ketidakstabilan politik bermula dengan perang dengan Siam sewaktu pemerintahan Rama I, diikuti dengan pendudukan oleh Perancis dan seterusnya dasar tutup pintu terutama sewaktu pemerintahan komunis pasca perang dingin (Arne Kislenko 2009). Keadaan ini secara tidak langsung menyebabkan penduduknya kurang terdedah kepada pengaruh luar sehingga elemen tradisi tempatan terus diamalkan dan dipertahankan. Justeru itu hasil kajian oleh Li Fuqiang pada tahun 2014 seolah-olah membuktikan bahawa tradisi penggunaan gendang gangsa begitu menebal dan terus diamalkan oleh sebahagian masyarakatnya.

Pendek kata, penggunaan gendang gangsa dalam kehidupan seharian masyarakat Laos sehingga kini didapati masih lagi utuh dalam konteks pengekalan warisan tradisi. Kekentalan masyarakat di kawasan pedalaman Laos mengamalkan tradisi ini menyebabkan budaya ini terus kekal dan dilestarikan dari satu generasi hingga ke generasi berikutnya.

KESIMPULAN

Sebagai salah sebuah negara yang terletak di tanah besar Asia, sudah tentu masyarakat Laos juga mempunyai hubungan sejarah yang rapat dengan masyarakat lain di rantau ini. Penemuan sejumlah gendang gangsa di Laos jelas membuktikan bahawa walaupun kedudukan Laos yang terletak di tengah kawasan tanah besar dan jarak yang jauh dari jalan laut, kehidupan sosial masyarakatnya tidak terputus dengan etnik yang lain. Perkembangan ini menunjukkan masyarakat Laos berinteraksi dengan sejumlah komuniti di Asia Tenggara berdasarkan penggunaan gendang gangsa dalam kehidupan seharian mereka. Di samping itu, penemuan sejumlah besar gendang gangsa dan melibatkan pelbagai klasifikasi. Walaupun majoriti gendang gangsa yang ditemui adalah daripada jenis Heger III, namun gendang gangsa dari jenis Heger I, Heger II dan Heger IV juga turut

ditemui. Ini jelas menunjukkan bahawa kebanyakan masyarakat Laos adalah bersifat terbuka dalam kehidupan seharian mereka. Malahan gendang gangsa di Laos juga ditemui hampir di seluruh kawasan yang menunjukkan ia digunakan secara meluas oleh kebanyakan masyarakatnya dan tidak terhad kepada sebahagian etnik sahaja.

RUJUKAN

- Adnan Jusoh, Yunus Sauman & Zuliskandar Ramli. 2011. Gendang gangsa di Asia Tenggara: Tinjauan terhadap motif berunsur geometri. *SARI: Jurnal Antarabangsa Alam & Tamadun Melayu* 29(2): 21-44.
- Adnan Jusoh. 2016. Kebudayaan Dongson di Asia Tenggara: Satu tafsiran berdasarkan penemuan arkeologi. *Jurnal PURBA* 35: 1-28.
- Adnan Jusoh. 2011. Motif binatang pada gendang gangsa dan hubungannya dengan masyarakat agraria. *Jurnal PURBA* 30: 35-56.
- Adnan Jusoh. 2014. *Gendang Dongson di Semenanjung Malaysia: Asal usul dan signifikansi*. Batu Pahat: Penerbit UTHM.
- Coller, R.M. 1995. *The Karen Bronze Drums of Burma*. Leiden: E.J Brill.
- Evants, G. 2000. *A Short History of Laos*. Australia: Allen & Unwin
- Kempers, B. 1988. *Kettledrums of Southeast Asia*. Rotterdam: A.A. Balkema Publishers.
- Kislenko, A. 2009. *Culture and Customs of Laos*. London: Greenwood Press
- Leong Sau Heng. 2002. Heger 1 Type Drums found in Malaysia: Some comments on the significances of these finds. Kertas Kerja International seminar on Dongson Culture and tradition in Southeast Asia. Muzium Negeri Terengganu, Malaysia. 14-17 Januari.
- Li Fuqiang. 2014. *Bronze Drum of China-Southeast Asia (Laos Volume)*. China: Centre for ethnic studies, Guangxi University for Nationalities and Guangxi People's Publishing House Co. Limited.
- Marshall, H.I. 1929. Karen bronze drums. *Journal of the Burma Research Society* 19(1): 1-14.
- Matinee Jirawathana. 2004. The bronze kettle drums in Southern Thailand. Dlm. *Proceeding of the Seminar on Thailand-Malaysia: Malay Peninsula Archaeology Programme*, hlm. 63-78. 4-10 September.
- Niita Eiji. 1995. Heger I type drum from Don Sane, Champassac, Laos and the Mekhong transportation. *Historical Science reports of Kagoshima University* 42: 19-33.
- Niita Eiji. 2002. The Mekong Basin toward society based on Heger I drums and Bronze Halberds. Excavation of Dai Trach: A Bronze Age settlement site in the Red River Plain. Kertas Kerja The 7th Congress Indo Pacific Academia Sinica, Taipei, Taiwan. R.O.C. September 9-5.
- Rehbein, B. 2007. *Globalization, Culture and Society in Laos*. New York: Routledge
- Sorensen, P. 1976. The kettledrum from Ban Gaw, Chiang Mai. *The Lampang Field Station, a Scandinavian Research Center in Thailand, 1969-1974*. Copenhagen: Scandinavian Institute of Asian Studies.
- Sylvia Fraser-Lu. 1983. Frog drums and their importance in Karen culture. *Arts of Asia*. September/October 1983 issue.

Adnan Jusoh (Ph.D)
 Prof. Madya
 Jabatan Sejarah
 Fakulti Sains Kemanusiaan
 Universiti Pendidikan Sultan Idris
 39500 Tanjung Malim
 Perak, MALAYSIA
 E-mel: adnan.jusoh@fsk.upsi.edu.my
 drdnajus@gmail.com

Received : 25 Januari 2021
Accepted : 28 Mac 2021
Published : 30 April 2021